

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Телетов О.С.,

доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу

Сумського державного університету;

Лазаренко В.С.,

магістрант кафедри маркетингу

Сумського державного університету

У статті запропоновано інноваційні методи розвитку навчального процесу в закладах вищої освіти (ЗВО) України. Ринок освітніх послуг має нестабільну ситуацію. ЗВО необхідно розглядати з позиції можливостей пристосування до мінливої ситуації на ринку освітніх послуг. На прикладі університету розглянуто сутність інноваційного розвитку ЗВО, іноземний досвід та науковий підхід до оцінювання інноваційного потенціалу закладу подібного типу. Визначено основні чинники зовнішнього та внутрішнього впливу на інноваційний розвиток і інноваційний потенціал університету та етапи його розвитку.

Показано, що інноваційність ґрунтується на підвищенні зацікавленості студентів і викладачів в одержанні та відборі нових ідей, їх відповідності сучасному науково-технічному прогресу, фінансовій підтримці й створенні загального сприятливого середовища для впровадження інновацій. У навчальному процесі завжди успішно використовувалися різноманітні інноваційні методи педагогіки, основою яких є інтерактивність та максимальна наближеність до реальної професійної діяльності майбутнього фахівця. Спроби окремих викладачів урізноманітнити процес навчання мають знайти широкую підтримку в студентів. Доведена важливість підтримки інноваційного потенціалу університету, бо кількість наукових досліджень, проведених на базі університету та публікацій здійснених від його імені сприяє кращому інвестиційному клімату ЗВО з боку роботодавців. Університет, завдяки якійсній освіті може здобути переваги не тільки для власного успіху, а й підвищити рейтинг міста, для подальшого залучення студентів, туристів, бізнесменів.

Досвід останніх років свідчить, що реалізувати певну ідею в українських навчальних закладах набагато складніше, ніж, наприклад, у Європі чи США, тому у вітчизняних ЗВО нерідко спираються на іноземний досвід, а не підтримують нові ідеї від власних учасників навчального процесу.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, ЗВО, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал, інноваційні методи навчання.*

DOI: 10.21272/ 1817-9215.2019.3-9

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема інноваційності закладів вищої освіти полягає в тому, що кожна з університетських структур має брати до уваги той чи інший інноваційний напрямок розвитку. Основні навчальні структури університету складаються з таких елементів: якість надання освітніх послуг; загальний рейтинг навчального закладу; імідж (стиль) керівника ЗВО; зовнішня атрибутика навчального закладу; ціна освітніх послуг; рівень психологічного та фізичного комфорту учасників навчального процесу; професорсько-викладацький склад та образ допоміжно-управлінського персоналу; участь ЗВО у громадсько-політичній діяльності; відтворюваність та згадуваність у ЗМІ тощо [1]. У світі є багато чинників формування інноваційності, Уніфікованої методики оцінки інноваційності для університетів немає.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розроблення теоретичних і методичних засад щодо інноваційного розвитку закладів вищої освіти можна віднайти в роботах І. В. Артёмова «Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід» [2], де розглядаються побудовані на іноземному досвіді докорінно нові технології, які вплинуть на процес викладання у закладах вищої освіти, вже згадане «Формування іміджу освітнього закладу як управлінська інновація» І. Р. Лазаренко [1]. У дослідженні Г. П. Клімової «Інноваційний розвиток вищої освіти України» [3] представлено теоретико-методологічний аналіз інноваційної діяльності вищої освіти в Україні, В. В. Третьюко особливу увагу приділяє перегляду змісту, технологій навчання і механізмів адаптації

інноваційного досвіду в навчальному процесі «Сучасні тенденції інноваційного розвитку системи вищої освіти в Україні» [4], у працях О. М. Жукової, зокрема, «Інноваційна модель розвитку вищого навчального закладу як чинник забезпечення високої якості підготовки фахівців» [5], інноваційний розвиток закладів вищої освіти представлено як головний чинник підготовки фахівців. Ці та розглянуті деякими іншими вченими сучасні інноваційні заходи дають поштовх для створення та узагальнення власних інновацій для закладів вищої освіти та розроблення відповідних рекомендацій для кожного конкретного ЗВО.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є обґрунтування можливостей інноваційного розвитку українських ЗВО. До завдань належать зазначення сутності інноваційного розвитку закладів вищої освіти, дослідження чинників, що його зумовлюють, визначення інноваційного потенціалу ЗВО та його впливу на інноваційний розвиток, розгляд етапів впровадження інновацій та визначення критеріїв оцінки інноваційного розвитку ЗВО.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інноваційний процес починається з виявлення необхідності змін на певних ділянках освітнього процесу у вищій школі. На сьогодні завдяки успіхам у ХХ столітті Україна в напрямку освіти тримає передові позиції в світі, табл. 1 [6].

На практиці українські ЗВО до цього часу здебільшого використовують традиційні форми навчання, які носять обмежений характер. До них належать лекції, виконання практичних завдань, виступи студентів на семінарах, усне обговорення дискусійних питань, вирішення окремих задач та кейсів у групі, розроблення презентацій з певної тематики та деякі інші. Можливість виходу «за рамки» може призвести до порушення навчального процесу, тому більшість викладачів намагаються дотримуватися сталих стандартів викладання матеріалу. Спроби окремих викладачів урізноманітнити процес навчання, як правило, наштовхуються на нерозуміння деканатів та додаткового клопоту. Так, наприклад, захист дипломних робіт безпосередньо в компаніях, фірмах й на відповідних роботах підприємствах ускладнюється багатьма організаційними, фінансовими чинниками, додатковими витратами часу тощо. Складається стійке враження, що «воно того не варте».

Таблиця 1 - Загальний рівень освіченості та грамотності населення

Найменування показника	Рівень розвитку		
	Мінімальний	Середній	Максимальний
Кількість грамотного населення	До 30% — країни Африки в районі пустелі Сахара	До 30-90% — більшість африканських країн, деякі країни Азії та Півд. Америки	Більше 90% — європейські та колишні СРСР країни, Австралія, Півн. Корея, Японія; Україна — 99 %
У якому віці діти закінчують навчатися у школі	12 років — деякі країни Африки	13-17 років — більшість країн світу; Україна — в 17 років	Частина європейських (Данія, Німеччина, Норвегія) та інші окремі країни (Узбекистан)
Кількість вчених на 1 млн. населення	Менше 500 осіб. — колишні республіки Югославії, більшість країн Африки та Південної Америки, Індія	Від 500 до 6000 (в середньому 3500) осіб — більшість країн світу, в тому числі розвинутих; Україна — 1500 чол.*	Більше 7000 осіб — Данія

* Слід зауважити, що в порівнянні з радянськими часами кількість наукових працівників в Україні зменшилася приблизно вчетверо.

У навчальному процесі завжди успішно використовувалися різноманітні інноваційні методи педагогіки, основою яких є інтерактивність та максимальна

наближеність до реальної професійної діяльності майбутнього фахівця. На сьогодні до них належать такі: імітаційні технології (ігрові та дискусійні форми організації); технологія «кейс-метод» (максимальна наближеність до реальності); методика відеотренінгу (максимальна наближеність до реальності); комп'ютерне моделювання; інтерактивні технології; технології колективно-групового навчання; технології ситуативного моделювання; технології опрацювання дискусійних питань; проектна технологія; інформаційні технології; технології диференційованого навчання та інші. Наприклад. Для з'ясування та/або підтвердження можливостей ЗВО на підприємствах проводяться екскурсії, ігри, бізнес-тренінги, пілотні проекти тощо. На кафедрах маркетингової орієнтації можуть виконуватися окремі одиничні роботи, проводитися роботи з комплексних маркетингових досліджень, а також розвиватися довготривалі взаємовигідні партнерські стосунки (ДВПС) і стратегічний план розвитку з одним чи кількома підприємствами. Кафедра маркетингу та управління інноваційною діяльністю СумДУ протягом декількох років мала подібний досвід з підприємствами, що виробляють промислово-технічну продукцію (Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання ім. М.В. Фрунзе), підприємствами-виробниками сировини чи матеріалів (завод «Керамейя»), підприємствами, що виробляють товари широкого вжитку (ТОВ Сумський горілчаний завод «Горобина») [7].

Багато з інноваційних методик викладання є відомими через те, що були вигадані саме у відомих вузах світу. Якщо Лондонський і Оксфордський університет – то це, пакетне і модульне навчання, яке запроваджено в багатьох країнах світу. Відомі «Гарвардський метод випадку» та Гарвардські «ситуаційні вправи на прийняття рішення». Оксфордські дебати - регламент, яких використовується в українських вузах, болгарські індивідуальні плани навчання, які допомагають розвивати здібності талановитих студентів. Цікавим, наприклад, є досвід роботи так званих «канікулярних академій» для талановитих студентів у Технічному університеті Мюнхена (Німеччина). Для участі в заняттях відбирають найздібніших студентів 1–3-х курсів. Заняття організовуються у формі семінарів, їх проводять як досвідчені професори, так і молоді вчені. Студенти отримують можливість більш тісного контакту з викладачами не лише на заняттях, а й під час відпочинку, вони здійснюють спільні прогулянки у гори, екскурси, мешкають в одному готелі. Перебування в таких групах безкоштовне для всіх студентів, а викладачі отримують невеликий гонорар. Програми канікулярних академій покликані нейтралізувати негативні наслідки масового університету і допомогти розвитку здібностей талановитих студентів [8]. Іноді талановиті люди не можуть проявити себе за великої кількості людей, тому вирішальна роль припадає саме на такі заходи. Саме для таких студентів бажаним є індивідуальний підхід, який заохочує їх до співпраці з ЗВО. У цьому випадку студента можна виокремити з команди та дати йому можливість самостійно виконати окреме наукове, науково-практичне чи практичне дослідження: опублікувати тези доповіді, з якою в подальшому виступити перед відповідною аудиторією, підготувати реферат з того чи іншого питання, подати роботу на конкурс наукових робіт серед студентів, узагальнити матеріал у вигляді статті для публікації в журналі та ін.

Інноваційність у викладанні досить часто відіграє вирішальну роль на вибір ЗВО потенційно креативними студентами: це стосується бакалавратури, магістратури тощо. З іншого боку, чим вища схильність студентів до саморозвитку, тим більша вірогідність популярності ЗВО у регіоні, країні, світі. Кількість наукових досліджень, проведених на базі університету та публікацій здійснених від його імені сприяє кращому інвестиційному клімату університету з боку роботодавців. Чинники впливу на імідж університету завдяки його інноваційному розвитку наведено на рис. 1.

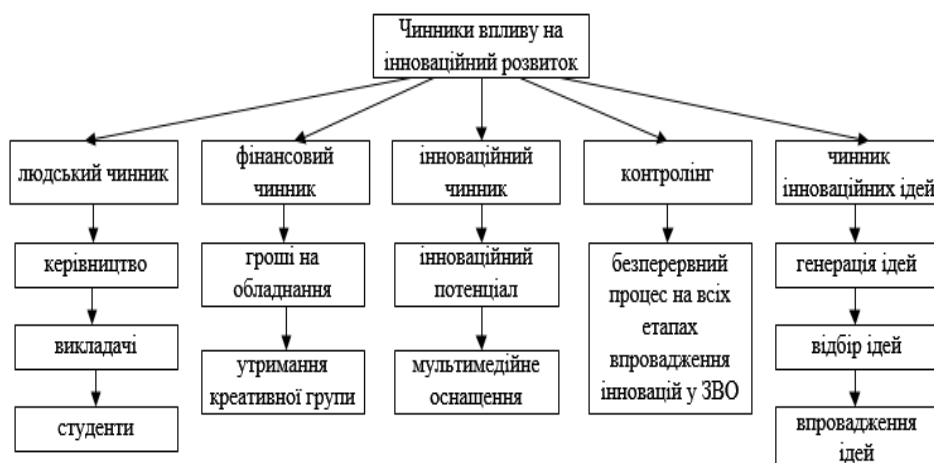

Рисунок 1 – Фактори впливу на інноваційний розвиток ЗВО

Досвід останніх років свідчить, що реалізувати певну ідею в українських навчальних закладах набагато складніше, ніж, наприклад, у Європі чи США, тому у вітчизняних ЗВО нерідко спираються на іноземний досвід, а не підтримують нові ідеї від власних ресурсів.

Щодо фактора налагодження системи одержання інноваційних ідей, то університети мають звернути більше уваги саме на зацікавленість студентів та викладачів до проведення цих робіт, забезпечити належні умови в навчальному процесі для розроблення інноваційних ідей та їх реалізації. Відбір ідей повинен проводитись об'єктивно. чого можна досягнути шляхом голосування, в тому числі самими студентами.

Досить важливим фактором є слідування університету за науково-технічним прогресом. Чим більше грошей вкладатиме ЗВО в мультимедійне оснащення аудиторій, комп'ютерну техніку та програмне забезпечення, тим кращими будуть вважатися методи викладання. Досить часто ці фактори впливають на сприйняття інформації студентами. Наприклад. 1. Оскільки все більше молоді зчитують інформацію з комп'ютерів та смартфонів, за рішенням ЗВО необхідно переходити до електронних підручників. 2 Наразі студенти переорієнтовуються від рукописного до друкованого тексту. Рішення ЗВО: необхідно враховувати цю тенденцію, й починати активно розвивати комп'ютерні технології, які мають високий інноваційний потенціал у світі: при читанні лекцій, виконанні практичних завдань тощо 3. Втрачається віра, що випускник після закінчення ЗВО зможе влаштуватись на роботу за спеціальністю. Рішення: зміцнення контактів з роботодавцями потенційних випускників та викладачів.

Оцінити відповідність університету науково-технічному прогресу можна двома способами: 1) порівняти рівень впровадження інноваційних технологій у конкретному навчальному закладі з аналогічним рівнем у ЗВО-конкурентів; 2) оцінити сучасність обладнання на всіх етапах освітнього процесу, від подання документів абітурієнтом і закінчуючи фаховими іспитами та виконанням дипломних робіт.

Оцінкою можуть стати коефіцієнти використання обладнання (на основі [8]).

Коефіцієнт зносу основних фондів вимірюється за формулою (1):

$$K_3 = 3 * 100 / ПВ \quad (1),$$

де, Σ – сума зносу основних фондів;

$\Pi В$ – первісна вартість основних фондів.

Коефіцієнт оновлення основних фондів характеризує частку нових, введених в експлуатацію у звітному періоді основних фондів у складі усіх основних фондів, наявних на кінець звітного періоду й розраховується за формулою (2):

$$K_o = \Phi_n / \Phi_k * 100 \quad (2),$$

де Φ_n – сума нових основних фондів за первісною вартістю, що введені в експлуатацію у звітному періоді;

Φ_k – сума основних фондів за первісною вартістю на кінець звітного періоду.

Ступінь пристосування викладачів університету до нового технічного обладнання можна оцінити шляхом моніторингу рівня знань викладачів комп'ютерної техніки та навичок використання комп'ютерних програм. Сучасне студентство вже по максимуму використовує сучасні інформаційні технології (ІТ) у побуті, тому важлива роль припадає на викладачів для застосування інноваційних ІТ у навчанні. Розвиток інформаційних технологій також впливає на роботу викладачів та студентів. Наявність високотехнологічних інформаційних технологій у ЗВО дає можливість вчасно отримувати зовнішню і внутрішню інформацію для оброблення його структурними підрозділами щодо: виконання інноваційних планів викладачами та студентами; інформування про заходи та події, які необхідні для переходу на наступний етап інноваційного розвитку; підбиття підсумків роботи за визначений період (звіти про науку, виконання педагогічного навантаження, фінансову діяльність та ін.); відображення досягнутих результатів; визначення перспектив подальшого розвитку.

Фінансовий потенціал ЗВО можна оцінити завдяки таким показникам: власному капіталу, який готовий виділити навчальний заклад на створення інноваційних рішень та подальшого розвитку та підтримки студентів із високими здібностями; залученому капіталу – можливість залучення інвестицій до ЗВО, отримання студентами грантів, які можуть сприяти розвитку університету та здібностей самих студентів; ефективної системи управління фінансами; прозорості вкладених коштів у інноваційний розвиток.

Інноваційний потенціал університету — це сукупність наявних в університеті інтелектуальних, технологічних, науково-виробничих ресурсів, що ефективно впливають на підвищення іміджу та рейтингових позицій ЗВО у світі й можуть розглядатися з позиції можливостей пристосування до мінливої ситуації на ринку освітніх послуг. На цей ринок припадає багато чинників змін, які можуть впливати на інноваційний процес у ЗВО. На макrorівні наявний вплив таких чинників: результати ЗНО замість вступних іспитів обмежують можливості талановитого абітурієнта вступити до ЗВО за бажаною спеціальністю, в той час, коли за кордоном вони не потрібні; щорічне зменшення кількості потенційних студентів, що постійно погіршує середній рівень їх навчання; постійний відтік здібніших та талановитіших студентів з регіонів до столичних ЗВО; непривабливість багатьох міст розташування закладів вищої освіти з погляду подальшої роботи, відвідувань туристів тощо. На мікрорівні до інноваційного потенціалу належать: професорсько-викладацький склад ЗВО, його технічне оснащення ЗВО, кількість студентів, що приймають участь у науково-практичній діяльності та т. ін. Тобто все те, що веде до інноваційного розвитку, має інноваційний потенціал.

Для реалізації інноваційного потенціалу ЗВО має розробити певні дії: створити сприятливе середовище для новацій; спробувати запропонувати кілька ідей інноваційних рішень проблем людства; скласти пробний проект; створити інновацію; позиціонувати себе як інноваційний ЗВО. Для визначення інноваційного потенціалу ЗВО необхідно структурувати та перерахувати всі положення інновацій університету. Важливо створити комфортні умови для спілкування студентів та викладачів між собою на інтерактивно-оперативному рівні, зокрема розвитку електронних комунікацій [9]. В Україні все популярнішим стає спілкування студентів з

викладачами через електронну пошту. А за дистанційної форми освіти — це практично єдиний спосіб діалогу замість одночасного спілкування з великою аудиторією [10]. Наприклад, *широкому розповсюдженню цієї нової й досить перспективної форми одержання знань сприяло створення інформаційного суспільства, що характеризується зовсім іншими видами комунікацій між людьми за допомогою комп'ютерних технологій, мобільного зв'язку тощо. Дистанційна форма навчання, що значною мірою базується на тестуванні, надає працюючій людині можливість вчитися в зручний для неї час, не відвідуючи вищій навчальний заклад.*

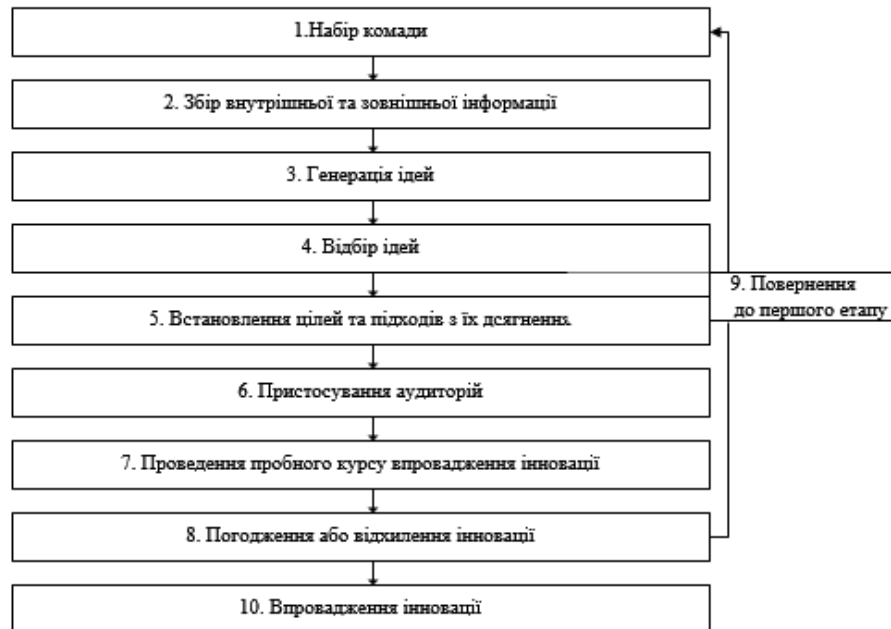

Рисунок 2 – Етапи становлення інноваційного розвитку ЗВО

Можна виділити декілька напрямків для розвитку інноваційного потенціалу ЗВО: створення нової методології навчання, побудова математичних, функціональних та інформаційних моделей, пошук нових методів вирішення проблем людства, отримання патентів винаходів та інше. На рис. 2 наведено типову послідовність етапів становлення інноваційного розвитку.

Розглянемо детальніше деякі з етапів. Враховуючи вищенаведені чинники для інноваційного розвитку та постійної підтримки іміджу ЗВО, необхідно:

Визначити цілі, яких необхідно досягти при курсі на інноваційний розвиток ЗВО. Обов'язково повинно бути підтвердження від вищої ланки для розвитку обраних напрямків ЗВО. Пропозиції студентів та викладачів розглядаються за допомогою ділових ігор, експерименту, мозкових атак тощо під час навчальних занять студентів та роботи наукових гуртків.

Набрати команду зі студентів та викладачів для відбору ідей. Необхідно обирати команду з різними здібностями (технічні, організаторські, інтелектуальні, аналітичні, здібність до креативу, ораторське мистецтво). Можливо, запропоновані новації від команди будуть більш доцільними для інших сфер застосування, необхідний розгляд патенту, або участь у завданнях кейсу від різних виробників. Всі ідеї мають шанс на втілення, навіть якщо на даний момент щось є неактуальним, все одно, потрібно зберігати дані, для можливого використання в майбутньому.

Розглянути переоснащення та пристосування аудиторій до нових методів викладання. ЗВО не зможе підготувати висококваліфікованих спеціалістів та професіоналів, якщо не буде вкладати кошти в оновлення нерухомих активів. Студенти будуть відставати від світових тенденцій та не зможуть гідно позиціонувати себе перед іншими більш пристосованішими до новітнього середовища. Тому цей етап є досить важливим.

Вибір декількох ідей, які найбільш доцільно використовувати у ЗВО. Досить важливо не помилитися з подальшою методикою викладання, яка буде зручною, як для студентів так і для викладачів. У процесі викладання можливі корективи. Всі обрані ідеї не повинні впливати негативно на навчальний процес. Необхідно враховувати ідеї кожного викладача та студента, хто дотримується даного плану проведення курсу на новачі для покращення інноваційного потенціалу ЗВО. Варто пам'ятати й те, що інноваційний розвиток вищого навчального закладу та впровадження інноваційних рішень має на меті пошук нових шляхів реалізації таланту та здібностей студентів, навіть якщо вони не стосуються спеціалізації ЗВО.

Проведення пробного курсу завдяки навчання за новим методом. Після узгодження ідей з керівництвом необхідне закріплення розроблення інновацій у ЗВО за певними викладачем та студентами. Саме на них припадає вирішальна роль реалізації пробного курсу. Важливо повідомити всіх учасників експерименту про їх участь та повну конфіденційність заходів, щоб ЗВО-конкуренти не змогли запатентувати новачі першими. Пробний курс може тривати від 1 модулю до цілого семестру. Після цього він перестає бути пробним.

Погодження або відхилення методики проводиться за двома напрямками залежно від того, де пропонується інновація — в навчальній чи науковій діяльності. Методику викладання пробного курсу можна оцінити шляхом порівняння з минулими періодами. Оцінку ступеню новизни наукової розробки (метод, речовину, виріб, прилад та т.ін.) доцільно визначати за допомогою таких показників: а) наскільки нова розробка справляється з поставленими проблемами за допомогою порівняльного аналізу на кшталт «було – стало»; б) чи існують її сучасні аналоги в конкурентів та наскільки наша інноваційна розробка їм ідентична; в) чи є впровадження розробки економічно доцільним: якщо реалізація ідеї принесла більше збитків та позитивно не вплинула на розвиток вузу, то її потрібно відкинути; г) можливість одержання швидкого патенту – якщо інноваційна ідея отримала погодження на впровадження в наступному році, то існує певна вірогідність, що без патенту нашу методологію чи розробку зможуть скопіювати ЗВО-конкуренти; д) чи зможуть конкуренти спричинити відповідні дії (якщо наша новація не потребує складного копіювання), то після одержання патенту нашим ЗВО, конкуренти зможуть використовувати її за принципом конфіденційності; в іншому випадку (якщо ми маємо, наприклад, складну комп'ютерну систему, або інші науково-технічні розробки, то в такому разі дії конкурентів можна оцінити лише приблизно).

Висновки. Відображені в статті концептуальні орієнтири оновлення вищої освіти вимагають суттєвих інноваційних зрушень у системі навчальної та науково-практичної діяльності університетів та інститутів. Окремий ЗВО зможе підвищити рейтинг серед вищих навчальних закладів світу та країни, в якій він знаходиться. Сучасне студентство досить швидко пристосовується до новачій, а головним цільовим сегментом для інноваційного розвитку ЗВО є абітурієнти, бакалаври та магістри. Завдяки деяким додатковим чинникам розвиток інновацій у ЗВО спрямований на модернізаційні зрушення в системі управління вищими навчальними закладами й сприяє не тільки кращій підготовці майбутніх фахівців реальної економіки, а й допомагає підвищити імідж регіону, в якому він знаходиться.

Подальші дослідження в напрямку підвищення інноваційної діяльності закладів вищої освіти бажано присвятити оптимізації стосунків ЗВО країни між собою та суб'єктами економічної діяльності на регіональному рівні.

SUMMARY

The article proposes innovative methods of development of educational process in higher education institutions (ZVO) of Ukraine. The educational services market has an unstable situation. ZVO needs to be viewed from the perspective of adapting to the changing situation in the educational services market. The example of the university examines the essence of innovative development of ZVO, foreign experience and scientific approach to evaluating the innovation potential of a similar institution. The main factors of external and internal influence on innovative development and innovative potential of the university and stages of its development are determined.

It has been shown that innovation is based on increasing the interest of students and teachers in obtaining and selecting new ideas, their relevance to modern scientific and technological progress, financial support and creating an overall favorable environment for innovation implementation. Various innovative methods of pedagogy have always been successfully used in the educational process, the basis of which is the interactivity and maximum closeness to the real professional activity of the future specialist. Attempts by individual teachers to diversify the learning process should be widely supported by students. The importance of maintaining the university's innovation potential has been proven, as the amount of research conducted on the university's base and publications made on its behalf contributes to a better investment climate for employers by employers. Thanks to quality education, the University can benefit not only for its own success, but also to raise the city's rating, to further attract students, tourists and businessmen.

The experience of recent years shows that it is much more difficult to implement a certain idea in Ukrainian educational institutions than in Europe or the USA, for example, so in domestic defense institutions they often rely on foreign experience rather than support new ideas from their own participants in the educational process

Keywords: *institution of higher education, ZVO, innovative development, innovative potential, innovative teaching methods*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лазаренко І. Р. Формування іміджу освітнього закладу як управлінська інновація / І. Р. Лазаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inter-pedagogika.ru/>. – Назва з екрану.
2. Артёмов І.В. Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід: навчальний посібник / за редакцією Артёмова І.В. - Серія «Євроінтеграція: український вимір» -Ужгород: 2015.
3. Климова Г. П. Інноваційний розвиток вищої освіти України: методологічний аспект аналізу / Г. П. Климова. // Право та інноваційне суспільство. - 2013. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2013_1_10
4. Третько В.В. Сучасні тенденції інноваційного розвитку системи вищої освіти в Україні / В.В. Третько // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. - 2011. - Вип. 23. - С. 186-188. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_23_66
5. Жукова В. О. Інноваційна модель розвитку вищого навчального закладу як чинник забезпечення високої якості підготовки фахівців // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2010. Вип. 17. С. 344–349.
6. Телетов О.С. Соціальна інфраструктура сучасних підприємств і територій [монографія] / О.С. Телетов, Н.Є. Летуновська, М.В. Провозін // За заг. редакцією доктора економічних наук, професора О.С. Телетова. — Суми : Триторія, 2019. — 240 с.
7. Телетов О.С. Практика партнерських стосунків кафедри маркетингу з підприємствами / О.С. Телетов // Розвиток маркетингу в умовах інформатизації суспільства [монографія] І розділ “Маркетингова освіта в Україні”, за ред. проф. В.П. Пилипчука / К. : КНЕУ. — 2018. — С. 71-77.
8. Сучасна війна: гуманітарний аспект [Електронний випуск Сучасний зарубіжний досвід активізації навчального процесу у вищій школі]. – Режим доступу: <http://www.hups.mil.gov.ua/suchasna-vijna-gumanitarnij-aspekt/>
9. Телетов О.С. Рекламна діяльність вищого навчального закладу / О.С. Телетов, М.В. Провозін // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №2. – С. 53–64.
10. Телетов О. С. Особливості одержання знань у сучасному маркетинговому та соціокультурному просторі / О. С. Телетов, С. Г. Телетова // Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–21 березня 2019 р. / М-во освіти і науки України; М-во культури України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : Вид. центр КНУЖКіМ, 2019. – С. 64–67.